

SZÍNHÁZI ESTÉK

KATONÁK

Thury Zoltán drámája a pécsi Nemzeti Színházban

A dráma 1899-ben lezajlott debreceni bemutatójáról írva, a fiatal Thurynek nagy jövőt jósolt a még fiatalabb Ady Endre. Kritikájában alaposan megbírálta ezt az „érdekes és értékes” darabot, s azzal zárta a cikket, hogy Thury „előkelő tónusán, mélyességén, egypár jól rajzolt alakon, néhány zseniális ötletszerűen már látjuk a nagyra fejlődő tehetség megnyilatkozását”. Thury nem nőtt az a nagy íróvá, akivé lenni Ady jósolta. Jelentős íróként halt meg harminchat éves korában, tüdőbajban, hatvanegy évvel ezelőtt, 1906-ban. A *Katonákat* a múlt század végén írta; a bemutatott hangos méltatlankodás, katonai tiltakozás s a sértett úri Magyarország egyéb támadásai követték. Való igaz: a monarchikus hadsergő tisztikarának volt miért megsértődnie e dráma látán. És nemcsak a tisztikarnak, hanem annak a konok közép-*pre*tegnek is, amelynek erkölcsi szemléletébe, életformájába, korlátolt és öncsaló önzemléletébe kegyetlenül belegázolt a színészből újságíróvá lett Thury Zoltán.

Kritikai dráma ez, s nem forradalmi, — de nyers igazmondása lázítóan hatott a milleniumi hangulatú úri világ ellen. Ma már nehéz megérteni, mekkora hordereje lehetett akkoriban annak a mérges csendesen kimondott gondolatnak, miszerint a könyvelői pálya becsülete semmivel sem alábbvaló a tisztai pálya becsületénél. És hogy: hamis szemlélet, amely megveti a tisztai kardbojtot könyökvédővel felcserélni akaró fiatalembert. Ma már nem hat forradalmasító erővel a pénztelenségnek s a gazdagságnak az a leleplezése és kritikája, amely Thury darabjában éri a cifra nyomorúságot és a kegyetlen pénzör-

zést. Azok a viszonyok, amelyeket ez a dráma leleplez, tegnapiak vagy még inkább tegnapiak, — a társadalombírálatnak ezek a vonatkozásai ma már nem hozhatnák lázba, mégoly energikus írói megfogalmazásban sem. Pedig az írói megfogalmazás sem tökéletes itt. Thury sok problémát zsúfolt a drámába, néhol túlbeszélteti szereplőit, s ma már az a csipetnyinél alig több szentimentalizmus is zavar, amit belekever helyzeteibe, dialógusaiba.

Visszont vannak az itt ábrázolt társadalmi problémáknak olyan vonatkozásai és rétegei, amelyek — ha jó kézzel nyúlunk hozzájuk — eleven gondolatokat és gondolatokat hoznak mozgásba a néző tudati és lelki világában. A világ nagyot változott azóta, hogy Thury megírta ezt a drámát, de az a kettős magatartás, amely az ábrázolt családot, illetve családtagokat *kifelé*, a világ felé, illetőleg *befelé* fordulva, egymás közt jellemzi, az bizony ma is elgondolkodtató. Mutatis mutandis — természetesen hozzá az igazság, no meg a hajszálhasogató kontrollálók kedvéért. Ez a kettősség nem mint személyes hiba vagy hitványosság jelenik meg a drámában, hanem mint társadalmi kényszer: kényszer, amely nem enged szabad utat az érzelmeknek, az elavult rendet támadó gondolatoknak. Elgondolkodtató a drámának az a metszete is, amely az emberi kapcsolatok bonyolultsága — Csehovra emlékeztetően! — mint az emberi függések áthatolhatatlan rendszere rajzolódik ki. S amely „függések” — Thury drámájában — lázadásra kényszerítik vagy tragédiába sodorják az Udvardy család értékesebb tagjait. A gyöngébb minőségű családtagok nem lázadnak, nem gondolkodnak — még csak

nem is szenvednek a megalázó helyzetekben. Csupán léteznek.

Ezek a problémák már olyan társadalmi kérdéseket érintenek, amelyeknek a változott körülmények között is van aktualitásuk. *S amelyekre a mi korunk gondolkodó és méltóságára adó emberének egészen másképpen kell válaszolnia, mint a múlt századi elődöknek.* A dráma eleve né tételeinek ezeket a lehetőségeit csak részben használta ki Babarczy László, a fiatal rendező. Munkája egységes, vonalvezetése világos: a szorult emberi helyzeteket, a bezáruló körök fenyegetését állította a gondolati közép-pontba. Még egy lépést tehetne a múlttól a jelen felé, anélkül, hogy elszakadna a dráma hiteltelenségeitől: a kettősségek, a bonyolult függőségek hangsúlyozásával. Ez a lépés most még elmaradt, de így is érezzük: tehetséges ember munkáját láttuk a pécsi színpadon.

A színészi gárdából *Ronyecz Mária* alakítása emelkedik ki: szép orgánuma, világos, jól tagolt beszéde, játékának atmoszférát teremtő ereje és gondolati súlya meggyőző, megragadó. Figyelemre méltó *Bánffy György* főhadnagya: pontosan, egységesen formálja meg az anyagi gondok között vergődő és katonai reformterveket szövegető tiszt figuráját. Mellette *Bálint András* civil-lelkületű humanista hadnagya érdemel dicséretet. A fiatal színésztől igényes, korszerűen át gondolt és átértékelt alakítást kapunk. A dráma további szerepeit *Petőházy Miklós*, *Iványi József*, *Báza Éva*, *Vetrő Margit*, *Baracsi Ferenc*, *Fülöp Mihály* és *Bódis Irén* alakítja gondosan, rokonszenvesen. A díszlet *Vata Emil* munkáját dicséri.

P. P.

SÍRKŐ ÉS KAKAO

Eörsi István komédiája a Thália Stúdióban

Az eltartási szerződés — mint lakásjogi „műfaj” — XX. századi találmány. A társadalmi szerződés gondolata ennél valamivel régebbi. *Eörsi István Sírők és kakaó* című groteszk komédiája, amelyet a Thália Stúdió mutatott be, e kétféle „szerződés” összekapcsolására készült. A darab egy eltartási szerződés ürügyén a hatalom természetéről elmélkedik. *Eörsi* tud „drámául”, ez első színpadra került darabjából is látható. Egyszerre több színpadon játszik. Szereplői hol agyonhasznált grammatikai sztereotípiák segítségével társalognak, hol retorikusan viselkednek, hol meg songokban summázzák filozófiájukat. Az író az ironia és a groteszk régióiból egészen az abszurditásig kalandozik. A postás például csomagot hoz egy koponyával és harmincezt aranyfogal. Szerepel egy traktátus „a lakástulajdonos vénasszonyok jobb-létre szerződésének törvényes módosításáról”, 499 kázussal. Mindazonáltal a színpadon folyó játék „egy az egyben” is érthető, de nem kell hozzá „avatott fül”, hogy meghalljuk a felhangokat: vigyázat, itt „másról van szó”. És nagyon gyakran van szó „másról”. Maga az író készleten nézött arra, hogy jelképrendszert végiggondolják.

Eörsi két *jelentésrendszert* montiroz egymásra. Az egyikben mindenki azonos önmagával. A szituáció közismert: Pitiék az Öregasszony halálát várják, hogy övök legyen a lakás. Kezdetben (tizenöt évig) gondosan ápolják, majd egy megkísérlésnek engedve, „a véletlenek célszerű csoportosításával” hozzálátanak, hogy eltegyék láb alól. A sikertelen kísérletek során ők maguk örlődnek fel, s az Öregasszony vígan túléli őket. Ezen a síkon a darab a *kis- és nyárspolgáriság tragiko-*

médiája: a lélekre merevedett pitiánerség, a behódolva-fenekedő taktikázás, a szemlesütve gyilkoló hipokrizis kegyetlenül reális, groteszk szatírája.

Eörsi azonban nem elégszik meg ennyivel. A „mögöttes” síkon az Öregasszony *minden hatalom megtestesítője* (a dráma terminológiájával élve: a világszellem), Pitiék pedig — ha jól értjük — a Hatalommal szerződő felek „másikát” képviselik. Azokat, akik a szerződéssel minden jogukat elveszítették. Sorsukat, a Hatalom kiszolgáltatását — „eltartását” — maguk vállalták, e viszony tehát örök és visszafordíthatatlan. Az Öregasszony jelképezte Hatalmat táplálja és erősíti minden anyagi és szellemi erő, amelyek között *Eörsi* különbséget tesz ugyan, de végül is valamennyi *egyetlen* jelképben, az Öregasszonyban találkozik.

Hétköznapi nyelvre lefordítva: ez a Hatalmat teszik nagygyá a nemzetközi tőke és a legmodernebb tudomány, a világot alakító eszmék, forradalmak és ellenforradalmak, transzcendens hítek és politikai elvek — tekintet nélkül tartalmukra, céljukra, tendenciájukra. Ez a történelmi korokat, országhatárokat és világnézeteket nem ismerő „világ-szellem” túléli a piti-egyniséget, mint ahogy az Öregasszony túlélte Pitiéket és elődjeiket. Sőt, túl fogja élni utódait is, a Postást és feleségét, a Rendőrnőt — mindenkit, aki a „szerződés másik oldalát” képviseli.

A drámának ez a *mindent összemosisó*, számunkra *elfogadhatatlan hatalomkonceptiója* továbbá szélsőséges általánosításokhoz vezet. *Eörsi* Öregasszonya pusztán létevel őr, Pitiéknek meg őt kellene megölniük, hogy éljenek. Elhangzik erről egy song is:

„Egyik azzal őr, hogy él, másik úgy élhet, ha őr.” A „macskaegeg sors” elkerülhetetlenségéről szóló vers mintha az „emberi célok összeegyeztethetlenségéről” című elődjére rimelne. De Brecht az *osztálytársadalmakról* beszélt, míg *Eörsi* — a darab hatása szerint — *általában*. Éneke így a még régebbi „mindenki harca mindenki ellen” nótájára illik, ami pedig így hangzik „próza-fordításban”: az egyes emberek az ősi állapotban keresztették egymás szándékát és ezzel kiküszöbölték a szándékok megvalósulását. Ezért szerződést kötöttek: egyesek összes jogairól lemondtak, s egy embercsoportnak vagy egyetlen embernek adtak át minden hatalmat. A szerződést nem lehet felbontani és nem lehet elene tenni semmit... Írta ezt pedig a XVII. század elején Thomas Hobbes Társadalmi Szerződésében, amely egyébként az abszolút monarchiát igyekezett igazolni. És noha valószerűtlennek tűnik, hogy *Eörsi* István Hobbes modern karikázója lenne, darabjának gondolati gyökere megiscsak a XVII. századi angol materialista filozófiájában lehetnek fel. Ami azért korszerűtlen. S ahol a gondolat nem állja a szembevizetést a valósággal, ott a megoldás is könnyebben kibicsaklik: a klasszikus vígjáték és az abszurd dráma hangvételének ötvözésére vállalkozó darab nem mindenütt képes szituációt is teremteni a groteszk és irreális elemeknek. Ilyenkor megcsikorodul a szerkezet, és a szatíra — például a kísértetjelenetben — tartalmi funkció hiányában a kabaréhumor régióiba téved.

A Thália Színház látható a Tóték sikere után továbbra is „edzésben” tartsa közönségét és folytassa a groteszkben utat ke-

ZENÉKRONIKA

A FILHARMÓNIAI TÁRSASÁG ZENEKARA ERDÉLYI MIKLÓS VEZÉNYLETÉVEL emlékezetesen szép hangversenyt adott. *Schubert* monumentális VII. szimfóniája, ez a terjedelmében és mondanivalójának gazdagságában egyaránt rendkívüli kompozíció ritka szépséggel hangzott fel. Erdélyi karmesteri expresszivitása és a schuberti melódika kifejezési világa, mondhatni azonos hullámhosszon rezgett. A zenekar felszabadultan és természetesen muzsikált. A produkció kiemelkedő értékei közé tartozott a fűvősszólók kiváló megformálása.

Bartók Brácsaversenyének műsorra tűzése *Lukács Pál* „jutalomjátéka” volt; idestova húsz esztendeje foglalkozik ezzel a posztumusz, rekonstruált *Bartók*-művel. Már-már emberi hangon megszólaló mélyhegedűjének gyönyörű, tartalmas tónusa, korlátokat nem ismerő virtuozitása, játékának költői tartalmassága és formai biztonsága, a karmester és a zenekar alkalmazkodó kíséretével párosulva méltán aratott nagy sikert.

Sárai Tibor Tavasz koncertójának tolmácsolása a szolisták némelyikének halványabb teljesítménye miatt helyenként rögtönzöttnek, bizonytalanoknak tetszett. A zenekar nemcsak hangzása és a valóban pódiumra termelt *Parádi Róbert* fuvalójátéka azonban kárpótolta a hiányokat.

AZ ÉVSZÁZADOK MUZSIKAJA SOROZAT legutóbbi maraton hosszúságú hangversenyt a *Bartók vonósnégyes* és a *Magyar Fűvősszólók* produkciója kellett maradandó benyomással.

Durkó Zsolt Vonósnégyese, amely az 1967-es, montreali Jeunes Musicales nemzetközi zeneszerzői versenyen III. díjat nyert, Magyarországon most hangzott el először. Két dolog tűnik fel e mű első meghallgatásakor: formálásának megbonthatatlan szilárdsága és mondanivalójának igazi költőre valló gazdagsága. *Durkó* a legnehezebb utat választja, a mai zenekifejezési eszközeit úgy sajátítja el, hogy közben nem kényszerül egyéniségének feladására. Zenéje ettől hiteles és személyes erejű. A kvartett azt a félreismertetlen magyar hangot folytatja, amely immár 1965 óta jellemzi *Durkó* muzsikáját; amellől elmélyült műhelymunkát tükröz, amelyben *Durkó* a klasszikus kvartettstílus számos elemét és *Bartók* zenéjének néhány tanulságát egyesíti magas művészi fokon. A mű a *Bartók-vonósnégyes* minden ízében tökéletes előadásában öszinte, meleg sikert aratott.

A Magyar Fűvősszólók négy tagja, *Sirokay Zsuzsa* zongoraművész közreműködésével a nemzetközi színvonalú *Mozart-játékból* adott izelítőt az *Esz-dúr Quintett* előadásakor. Erzekény muzikalitás, valódi átélőképesség, nemes hangzás jellemezte ezt a tolmácsolást, csak a zongoraszólamból hiányzott helyenként az igazi átütőerő. A produkció azonban így is hatalmas sikert aratott. *Ránki György* Fűvősszólósnak tökéletes, virtuóz előadása szintén megnyerte a közönség tetszését.

A MÁV-SZIMFONIKUSOK ZENEKARA SÁNDOR JÁNOS VEZÉTELÉVEL nehéz, modern műsorra vállalkozott s mindjárt előjáróban meg kell jegyeznem, hogy ez az oly gyakran és méltatlanul alacsonyabb kategóriába sorolt együttes fényesen úrrá lett a nehez műveken.

reső „új magyar drámahagyomány” megteremtését. *Léner Péter* rendező (művészeti vezető: *Kazimir Károly*) a darab lehetőségei szerint zökkenőmentes átmenetet teremtett reális és abszurd között, és egységes hangvételét biztosított. A szerepek közül leginkább az Öregasszonyban formálódik plasztikus figurává a darab kettős gondolati síkjára. *Komlós Juci* belülről ábrázolta a „valódi” Öregasszonyt, mindazt viszont, amit a szerző filozófiai síkon szán a figurának, kevéssé érzékelteti. (Igaz, alkatiilag is idegen tőle a szerep.) *Hacsar Józsa* és a főiskolás *Harsá-*

Muszorgszkij *Hovanscsina*-előzenéjének finom tolmácsolása után *Bartók III. zongoraversenye* következett *Szegedi Anikó* közreműködésével. Imponáló biztonság, finom, egyszersmind magvas bilentés, a zenével való szinte teljes azonosulás tette értékessé a produkciót. *Szegedi Anikó*nak erős oldala a formálás is, jó érzékkel tárta fel a bartóki muzsika lényeges, formaképző elemeit. Különösen fogékony volt a zene mozgáselemei iránt, míg a lassú tétel természetes nyugalmát egyelőre még nem sikerült a gyors részekével azonos intenzitással előadnia. A szívesen tapsoló közönség felismerte a szolista öszinte, muzikális produkciójának értékeit.

Alban Berg Lulu-szvitjét *Sándor János* a nyári margitszigeti balettprodukcióra rendkívül alaposan megantafította a zenekarnak, mostanáig tovább érett a produkció, az együttes pontosan tudta a dolgát. Karmestere a romantikus, érzelmes hangvételre helyezte a fő hangsúlyt és emberközelbe hozta azt a sok szenvedést, ami ebben a zenében kikristályosodott. A két rövid, ám annál nehezebb énekszólóban *Siklay Erika* nyújtott szép teljesítményt.

SZABÓ FERENC EMLÉKEZTETŐ CÍMŰ SZIMFONIAJÁT a közelmúltban mutatta be a Leningrádi Filharmonikus Zenekar. A mű első szovjetunióbeli előadásán, a Szovjet Zeneszerzők Szövetsége meghívására részt vett a kiváló szerző is. A premierről a következőket mondta el:

— A Leningrádi Filharmonia kiváló előadásban mutatta be az *Emlékeztetőt*. Fialat karmester állt az együttes élén, *Jurij Termitanov*, a II. ösz-szövetségi karmesterverseny győztese. A művet viszonylag rövid idő alatt kellett megtanulnia, de amikor a próbák előtt megismerkedtem vele, szinte már kívülről tudta a partitúrát. Ragyogóan dirigál, a zenekar tökéletesen érti minden utasítását, és rendkívül muzikális. Ami a legjobban meglepett: szinte anyanyelvi fokon értette az *Emlékeztető* magyaros hangvételét. Ezt a tehetséges fiatal szovjet karmestert érdemes lenne Budapestre is meghívni.

A Leningrádi Filharmonia a világ legjobb zenekara közé tartozik. Az úgynevezett második együttes játszotta az *Emlékeztetőt*, amelyben javarészt fiatal, de kiválóan képzett muzsikusok ülnek. A zenekar, azt hiszem, megszerette az *Emlékeztetőt*. Ennek jele, hogy a muzsikusok javasolták, vegyék fel művet hanglemeze is, márpedig *Bartók* és *Kodály* alkotásain kívül nem sok magyar művet rögzítettek eddig lemeze a Szovjetunióban. A hangversenyről rádiófelvétel is készült, részben azért, hogy a lemezgyártó dramaturgiájának megkönnyítse a dolgát.

Érdekes volt megfigyelni a közönséget. Az *Emlékeztető* előtt *Rachmaninov* egyik zongoraversenye hangzott el, és a hallgatóság — zömmel fiatalok — valósággal feloldódott ebben az ismerős, érzelmes, romantikus zenében. Az *Emlékeztető* új volt számukra, de a közönség feszült figyelmé arraól tanúskodott, hogy őszintén törekedtek a darab megértésére. A meleg fogadtatás pedig annak volt jele, hogy a Leningrádi Filharmonia bérlői megértették és megszerették az *Emlékeztetőt*.

Breuer János

nyí Gábor kitűnően szólaltatták meg a Piti házaspár realisztibbra hangszereit szólalókat; a kis- és nyárspolgáriság karikatúráját játszották el. *Kozák András*, mint Orvos, a darab filozófiai pesszimizmusának szócsöve volt. Postásként (a Rendőrnőt alakító *Horráth Terivel* együtt) megbízható hitelességgel állított elénk egy tipikus magatartásformát. *Lendvay Kamilló* zenéje jól alkalmazkodik a versek hangulatához. *Rajkai György* jelmezei és díszlete a szerencsés közeputat választották jelzés és illúziókeltés között.

Koltai Tamás